

SOSYAL DÜŞÜNCELER TARİHİ

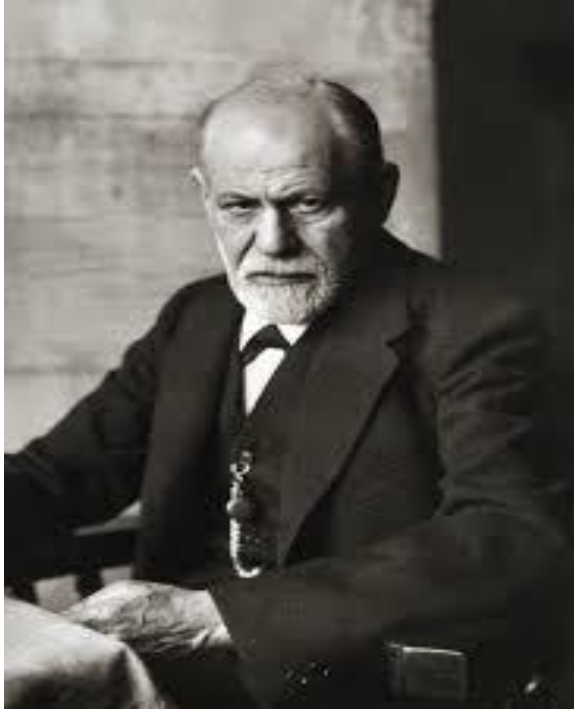
6. Hafta: Rasyonalizm Sorunu – II: Freud ve Kapitalizm Sorunu-I: Polanyi

UYARI

- Bu bir dinleyici notudur ve lütfen **ders notu olarak değerlendirmeyiniz.**
- Bu slaytlar, ilgili ders kitabındaki 278- 283 ve 220-229 arası sayfaları kapsamaktadır.

Sigmund Freud

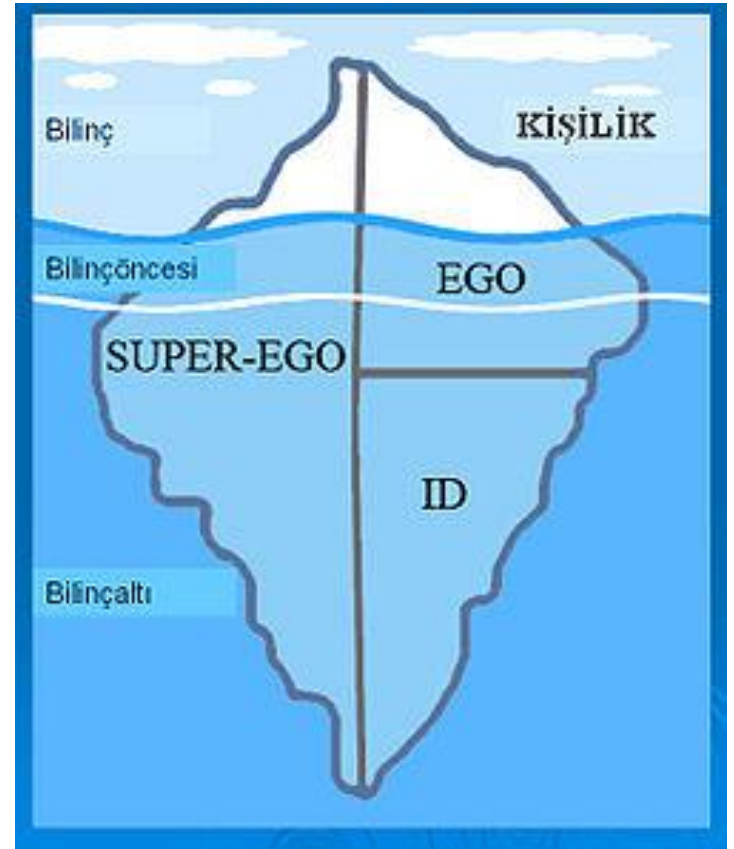
- Genellikle psikolojiye yaptığı katkılar ile hatırlanır.
- Ancak çalışmaları, ana akım psikolojinin eğilimlerinden çok farklıydı.
- İnsan eyleminde ve toplumda rasyonel olmayan unsurlara vurgu yapar.

Sigmund Freud

- Freud'a göre Aydınlanma tarafından iddia edilen ve çok yaygın kabul gören varsayımın aksine, insan doğası gereği rasyonel bir varlık değildir.
- Freud için insanı tanımlayan faktörler, rasyonel saiklerden çok içgüdüsel öğelerdir.
- İnsan içgüdücü cinsellik ve şiddet tarafından yönlendirilen "eros" ve yıkım ve ölüm fikirlerinden oluşan "tanatos" çatışmalarını içerir.

Sigmund Freud

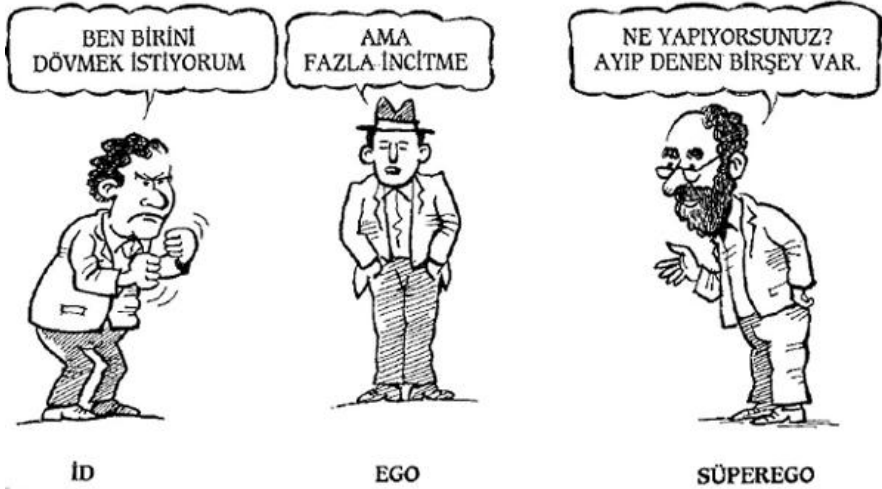
- Ayrıca insan davranışları, bilinçli ve rasyonel öğelerden çok; bilinç altı tarafından yönlendirilen irrasyonel öğelerce belirlenir.
- **Bilinçaltı:** İnsan davranışlarında, farkında olmayarak yön veren; unutma ile tanımlanabilen bölümüdür ve davranışların pek çok nedeni burada ortaya çıkar.

Sigmund Freud

- Toplumlar ve uygarlıklar, insanın ilkel dürtülerinin düzenlenmesi ve bastırılması yoluyla ortaya çıkar.
- Bütün toplumsallaşma süreçleri dürtülerin, sosyalleşme yoluyla bastırılmasına odaklanır.
- Ancak bu süreç, modern toplumlarda sanayi, teknoloji ve eğitim yoluyla daha açık bir özellik olarak belirir.
- Dolayısıyla, modern toplumlarda suçluluk ve yaygın akıl hastalıklarının görülmesine şaşılmalıdır.

Sigmund Freud

- Bireylerin toplumsallaşması insan zihninde oluşan üç sürecin ürünüdür.
- 1. **İd (alt ben)**: Biyolojik arzu ve dürtüleri içerir. Kişinin enerjisini oluşturur ve fizyolojik tatmine odaklıdır. Nesnel gerçeklikten kopuktur.

Sigmund Freud

- Ego (ben)**: Akıl ve sağduyuyu temsil eder. İd isteklerinin karşılanması yolunda sürekli baskılarına karşı, “toplumsal onay” dürtüsüyle sürekli bu istekleri bilinç altına iter. Gerçeklik ilkesine göre işler. İd ve Süper-ego arasındaki çatışmaları azaltmaya dönüktür.
- Süper-ego (üst ben)**: Çocukluk döneminden itibaren toplumla kurulan etkileşimler sonucu oluşur. Kişiliğin ahlaki yönüdür ve idealleri ifade eder. Toplumsal değerler süper-ego yoluyla içselleştirilir.

Sigmund Freud – Toplumsallaşmanın Çatışmaları

- İd bireyin biyolojik, ego psikolojik, süper-ego ise toplumsal parçasını oluşturur.
- Egonun id ve süper –ego arasında sağlıklı bir denge kurabilmesi ahlaki gelişim ve ruhsal sağlığın bir göstergesidir.
- Süper-ego ağır basarsa, bireysellik gösterilmesi gereken yerlerde zayıf kişilikler ortaya çıkar ve “suçluluk” duygusu egemen olur. İd ağır basarsa, taşkın ve kontrolsüz davranışlar sık görülür.

Sigmund Freud – Psikanaliz ve Uygarlık

- Freud, modern toplumların katı bastırma mekanizmaları yarattığı ve bunun özellikle “histeri”nin temel sebebi olduğunu iddia eder.
- **Histeri: Geçici hareket ve mental bozukluklarına neden olan psikolojik rahatsızlık**
- “Bastırma süreci” genellikle çocukluk döneminde yaşanan olaylar ile ilgilidir.
- Freud, serbest çağrışım, hipnoz ve rüya analizi gibi yöntemler ile bu bastırma sürecinin çarpıklarını ortaya koyabildiğini ileri sürmüştür.

Sigmund Freud – Psikanaliz ve Uygarlık

- Elde ettiği bulguları derlediğinde řu sonuçlara ulaşmıştır;
 1. Toplumsallaşma ve kiřilik rasyonel temellere dayanmaz.
 2. Ancak çevrenin mekanik belirleyiciliđinde de değildir.
 3. Zihin, bilinçaltının özel etkileşimi ile tesadüfi olmayan karmaşık bir süreçti
 4. Dil sürçmeleri, rüyalar ve unutkanlık gibi öğeler, bilinçaltı öğelerinin dışa vurulmuş halleridir ve insan davranışını yönlendirici bir potansiyeli vardır.

Sigmund Freud – Sosyal Teoriye Katkıları

- Toplumsallaşmanın, rasyonel dışı yönünü ortaya çıkarmıştır.
- Toplumların rasyonel öğeler etrafında bir araya gelen yapılar olduğu tezini sararmıştır.
- Hiyerarşi, itaat ve zorlama gibi süreçlerin, bireysel temellerine vurgu yapmıştır.
- Teknik gelişme ve uygarlığın, insan özgürleşmesine katkıda bulunmaktan çok; disipline edici yeni biçimler ortaya koyduğunu göstermiştir.

Kapitalizm Sorunu: Polanyi

- Temel amacı, ekonomik sistemlerin toplumu yönlendiren değil; bizzat toplum tarafından ortaya çıkmış olduğunu göstermektir.
- Toplumdan bağımsız piyasa fikri, insan doğasıyla bağdaşmaz bir şeye tekabül eder.

Polanyi

- Marx'ın görüşlerinden etkilenmekle birlikte, Marksizm'in ekonomik determinizmine tepki gösterir.
- Polanyi için amaç, değer ve inançlardan bağımsız bir bilimsel yaklaşım değil; aksine bilimsel yaklaşımı ahlaki kaygılar ve değerler doğrultusunda sürdürmektir.
- Özellikle 20.YY Marksizminin bu tür ilkelere çok uzaklaştığını düşünüyordu.

Polanyi

- Marx'ın düşüncesi üzerinde temel etkisi, “metalaşma” fikriydi.
- Kapitalist sistem, yapısı gereği emeği “metalaştırır”.
- Bu süreç insan ilişkilerini nesnelleştirir.
- Ancak bu süreçte, metalaşmanın doğrudan “emek mobilizasyonu” rolüyle sınırlanabileceğine inanmaz.
- İşçi sınıfı, toplumsal kurtarıcı bir role sahip değildir.

Polanyi – Ekonomiler ve Toplumlar

- Temel insani eğilimlerin hiç birisi “ekonomik” değildir.
- Özellikle antropolojiye olan ilgisi sayesinde, tarihsel toplumların ekonomik ilişkilerini tasnif etmeye odaklanmıştır.
- Ulaştığı sonuç: “tarih boyunca var olmuş bütün toplumlarda ekonomi, toplumsal ilişkiler bütünü içerisinde ayrılmayacak bir biçimde yerleşmiştir (gömülülük /embeddeness)

Polanyi – Ekonomiler ve Toplular

- Ekonomi sanıldığı gibi sadece “değişim (exchange)”e dayanmaz.
- Değişim de dahil olmak üzere, “karşılıklılık (reciprocity)” ve “yeniden dağıtım (redistribution)” olmak üzere üç kurumsal kalıptan bahseder.

Polanyi – Ekonomiler ve Toplumlar

□ Karşılıklılık:

1. Smith tarafından takas ve trampa ile uğraşan vahşi insan tipinin faaliyetleri olarak tanımlanır.
2. Ancak Polanyi için bundan farklıdır ve birbirini tanıyan ve sosyal konumları birbirleri tarafından belirlenmiş insanlar arası ilişkiler arasında kurulur.
3. Güven, dayanışma, sadakat gibi unsurları barındırır.
4. Bu nedenle anonim ilişkiler değildir.
5. Aile, hemşerilik, komşuluk gibi gruplar ile işlerlik kazanır.

Polanyi – Ekonomiler ve Toplumlar

□ Yeniden Dağıtım:

1. Mal ve hizmetlerin belirli bir merkezde toplandığı ve oradan dağıldığı durumları belirler.
2. Vergiler ve devlet harcamalarını yönlendiren ilkedir.
3. Merkezleşme kalıbının tanımlandığı devlet türü yapıların varlığını gerektirir.

Polanyi – Ekonomiler ve Toplumlar

□ Değişim:

1. Anonim ilişkilerin hakim olduğu
2. Parasal sistemlere dayanır.
3. Piyasanın varlığını gerektirir.

Polanyi – Piyasalar

- Piyasalara tarihteki tüm toplumlarda rastlanılabilir.
- Ancak bu durum, piyasa sisteminin belirleyici kalıp olduğu anlamına gelmez.
- Buna karşın ekonomik faaliyetin tamamının toplum kontrolünden kurtulup, kendi kurallarına göre işlediği fikri modern toplumlara özgüdür.

Polanyi – Piyasalar

- Ancak bu fikrin insan doğası ile bağdaşması mümkün değildir. Bunun iki nedeni vardır;
- 1. Piyasa sistemi, yeniden dağıtım ve karşılıklılık ilkesinden farklı olarak aile, akrabalık ve devlet gibi toplumsal mekanizmalardan farklıdır. Bu unsurların göz ardı edilmesi insani ilişkilerin tamamen ekonomiye indirgenmesi anlamına gelir.

Polanyi – Piyasalar

2. Ekonomik faaliyetin tamamının piyasaya bırakılması, sadece insan ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetlerin değil; aynı zamanda emek ve toprak gibi gerçekte meta olmayan şeylerin de “meta gibi değerlendirilmesi”ne neden olur. (Meta Efsanesi)
- “...Emek yalnızca yaşamın yanında yer alan bir insan faaliyetine verilen addır. Satılmak üzere değil, bütünüyle değişik nedenlere ortaya konur. Toprak yalnızca doğanın başka bir adıdır, insan tarafından üretilmemiştir. Emek ve toprağın meta tanımı bütünüyle hayaldir. Ama piyasalar bu hayal yardımıyla örgütlenmişlerdir...”***

Polanyi – Piyasalar

- Piyasa mekanizmalarını, insanları ve doğanın tek yönlendiricisi olmasına izin vermek toplumun çöküşüyle sonuçlanır.
- Çünkü metanın aksine insan, piyasa içerisinde hareketli değildir. Oysa emeği meta olarak görmek insanın fiziksel, psikolojik ve ahlaki bağlarını yitirmesine yol açar.
- Bunun sonucunda kültürel kurumların koruyuculuğu ve sosyal çözülme ortaya çıkar.

Polanyi – Çifte Hareket

- Bu olasılığa rağmen 19.YY toplumlarında bu tür sorunlar yaşanmamasının nedeni, “çifte hareket”ti.
- Çifte hareket, doğal olmayan piyasalarının kurumsallaşma eğilimleri karşısında; ahlak ve moral değerlere vurgu yapan karşı hareketleri ifade eder.
- Bu bakımdan piyasaların doğal düzen ve müdahalenin dışında oluştuğu fikri tutarlı değildir.
“...işler oluruna bırakılmış olsa, serbest piyasalar hiçbir zaman ortaya çıkamazdı...”

Okuma Önerisi

- Dumludağ, Devrim (2004), “Küreselleşmeyi Büyük Dönüşüm Üzerinden Okumak”, http://mpra.ub.uni-muenchen.de/39483/2/MPRA_paper_39483.pdf
- Öztürk, Bilge A. (2009), “Tarihsel Anlayışı Çerçevesinde Polanyi’nin Siyasal ve Toplumsal Düşünceleri”, *Akademik Dizayn Dergisi*, 3 (1), 21 – 24

Sınav

1. Hafta: 6-9
2. Hafta: 12 – 28
3. Hafta: 33 – 53
4. Hafta: 62 – 99
5. Hafta: 103 – 136 ve 150 – 169